

Financing model, operational approach, financial solutions for the enterprise, debt financing model, equity financing model, agricultural enterprise.

УДК 336.645.2

МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ БАНКУ ПРИ НАДАННІ ПОСЛУГ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВАМ

Г. В. Кіщенко, кандидат економічних наук

Проаналізовано основні механізми нейтралізації фінансових ризиків. Розглянуто ризики, притаманні агропромислому сектору та способи зниження рівня ризиків, що впливають на ті чи інші сторони діяльності підприємства. Автором надано рекомендації щодо проведення факторного аналізу діяльності позичальника, що стосується сільськогосподарської галузі.

Управління ризиками, мінімізація втрат, нейтралізація фінансових ризиків, страхування, диверсифікація, лімітування, концентрація, хеджування, агропромисловий сектор, державне регулювання.

Широкий спектр ризиків, які виникають у результаті погіршення світової економічної ситуації, дедалі наполегливіше привертає увагу бізнесу. Інструментів для оцінки ризиків нині цілком достатньо. Однак ряд ризиків, пов'язаних, наприклад, зі станом світових фінансових ринків, практично неможливо прогнозувати, незалежно від обсягу наявної інформації. Основне питання полягає не в оцінці ризиків, а, швидше за все, у тому, як «системно» з ними розібратися, коли вони з'являються. Тому ключовим моментом фінансової безпеки на сьогодні є диверсифікація портфелів та інструментів, що дає змогу мінімізувати втрати організації за будь-якого розвитку подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі проблеми управління банківськими ризиками досліджують давно й достатньо продуктивно. Серед науковців, які вивчають різні аспекти банківських ризиків, можна назвати В. В. Вітлінського, А. П. Вожжова, О. В. Дзюблюка, Г. Т. Карчеву, О. І. Кіреєва, В. І. Міщенко, А. М. Мороза, Л. О. Примостку, Т. С. Смовженко, А. І. Степаненка, А. П. Яценюка та інших.

Метою управління кредитним ризиком є зниження ймовірності невиконання позичальниками банку своїх зобов'язань по кредитній угоді та мінімізація втрат банку у випадку неповернення кредиту. Політика управління кредитним ризиком здійснюється на основі: стандартизованих процесів прийняття рішень щодо роздрібних сегментів та корпоративного

кредитного аналізу; контролю за якістю портфеля; системи лімітів на прийняття рішень щодо кредитування за клієнтськими сегментами; диверсифікації кредитного портфеля; системи оцінки та отримання ліквідних застав, дисконтування застав згідно з їх ліквідністю та ринковою вартістю; щомісячних звітів, що висвітлюють тенденцію розвитку кредитно-інвестиційного портфеля, його якості за сегментами, проблемні кредити; моніторингу кредитного ризику; розрахунку та прогнозування резервів під покриття кредитних ризиків.

Мета дослідження – на основі проведеної оцінки ризиків, притаманних сільськогосподарській галузі, визначити основні передумови для надання послуг аграрним підприємствам з мінімальними ризиками. Для цього необхідно вирішити такі завдання:

1. Оцінити ймовірні ризики, притаманні сфері кредитування сільськогосподарських підприємств.
2. Проаналізувати основні механізми нейтралізації фінансових ризиків та надати їх характеристику.
3. Визначити способи зниження рівня ризиків, що впливають на різні напрями розвитку підприємств.
4. Визначити фактори, які необхідно враховувати під час проведення аналізу діяльності позичальника, що належить до сільськогосподарської галузі.

Виклад основного матеріалу. Механізм нейтралізації фінансових ризиків являє собою систему превентивних заходів щодо мінімізації та страхування їхніх негативних наслідків на підприємстві, яка ґрунтується на використанні сукупності методів і прийомів зменшення можливих фінансових втрат.

До основних механізмів нейтралізації фінансових ризиків належать:

- уникнення ризику; утримання ризику (в поєднанні з внутрішнім страхуванням);
- мінімізація ризиків (шляхом диверсифікації, лімітування, хеджування); передача ризику (тобто зовнішнє страхування).

Метод *диверсифікації* полягає в розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон).

Лімітування, як метод управління кредитним ризиком, дозволяє встановити максимально допустимий розмір наданих позик, що дає змогу обмежити ризик. Завдяки встановленню лімітів кредитування банки можуть уникнути критичних втрат унаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику, а також диверсифікувати кредитний портфель і забезпечити стабільні прибутки. Ліміти зазвичай встановлюються за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування. На практиці кредитний ризик банку обмежується встановленням ліміту загального розміру кредитного портфеля, величини кредитних ресурсів філій банку та ін.

Протилежною диверсифікації за економічним змістом є *концентрація*, сутність якої полягає у зосередженні кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території або кредитування певних категорій клієнтів. Формуючи кредитний портфель, слід додержувати певного рівня концентрації, оскільки кожний банк працює в конкретному сегменті ринку й спеціалізується на обслуговуванні певної клієнтури.

Визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації кредитного портфеля банку є завданням, яке має вирішувати менеджмент кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей і конкретної економічної ситуації в країні.

Хеджування як метод управління ризиками спрямований на їх подолання або утримання на прийнятному рівні, отримання прибутку за рахунок одночасного й протилежного спрямування кредитних угод на строковому ринку та ринку реального товару.

Найбільш важливим і використовуваним методом управління кредитними ризиками у банківській практиці є створення резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, що дозволяє визнати витрати для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення рівня ризику кредитних операцій.

Управляти кредитним ризиком можна через *страхування кредитного ризику* у страховій компанії з передачею їй ризику та страхування кредитного ризику з використанням похідних фінансових інструментів (опціони, свопи).

Управління ризиком спирається на результати оцінки ризику, техніко-технологічний та економічний аналіз потенціалу й середовища функціонування підприємства, що діє, і прогнозовану нормативну базу господарювання, економіко-математичні методи, маркетингові та інші дослідження. Для управління складними ризиками застосовують спеціальні схеми. Існують переважно бальні методи оцінки ризиків (банківська справа) або матриці ризиків (підприємство). Матриця ризиків дає змогу здійснити аналіз і допомагає розробити програми заходів із управління ризиком.

У реальних господарських ситуаціях, в умовах дії різноманітних факторів ризику, можуть використовуватися різні способи зниження рівня ризику, що впливають на ті чи інші сторони діяльності підприємства. Різноманіття вживаних у господарській практиці підприємств методів управління ризиком можна розділити на чотири типи: ухилення від ризику; локалізації ризику; дисипації ризику; компенсації ризику. Застосування перелічених методів управління підприємницьким ризиком зазвичай здійснюється комплексно і залежить від конкретної економічної ситуації в країні, а також від внутрішніх установок господарюючих суб'єктів.

Сучасний сільськогосподарський комплекс банкіри України умовно розділяють на 4 групи. До першої та другої належать великі агропромислові холдинги та середні сільськогосподарські підприємства. Третя й четверта – це невеликі сільськогосподарські підприємства та дрібні фер-

мерські господарства. Дві останні групи, за словами банкірів, є найбільш ризикованими для кредитування. Тому фінансові установи перестраховуються та використовують інноваційні механізми нейтралізації ризиків. Намагаються кредитувати тих сільгоспвиробників, які готові гарантувати надійне виконання кредитних зобов'язань.

Ризики, притаманні агропромислому секторі:

- сезонність виробництва продукції, особливо у рослинництві, що впливає на грошові потоки підприємства;

- несприятливі природні умови. Погодні фактори істотно впливають на рівень врожайності сільськогосподарських культур та продуктивність тварин. Несприятливі природні фактори (заморозки, град, бурі, урагани, повені, сильні зливи, засухи, пожежі, хвороби тощо) можуть призвести до часткової або повної загибелі врожаю та сільськогосподарських тварин;

- зміни, в тому числі сезонні, у кон'юнктурі пропозиції та попиту на продукцію (стосується рослинництва й тваринництва);

- державне регулювання агропромислового ринку, в тому числі обмеження або встановлення певного рівня цін і тарифів, митне регулювання, введення нових стандартів до продуктів харчування та інше.

Враховуючи сезонність виробництва сільськогосподарської продукції, слід проводити аналіз фінансової звітності не тільки на останню звітну квартальну дату, а й у динаміці за попередні 3 роки. При цьому квартальні показники діяльності слід порівнювати з аналогічними показниками минулого року та попередніх років. У такому випадку аналіз більш об'єктивно відображує фінансовий стан позичальника.

Під час проведення аналізу надходжень на поточні рахунки, у зв'язку із сезонністю сільськогосподарського виробництва, необхідно проводити аналіз обсягів, структури та періодичності надходжень протягом останніх 24 місяців. Порівнюючи обсяги надходжень на поточні рахунки та обсяги виручки від реалізації тощо, варто враховувати практику розрахунків сільськогосподарських підприємств за готівку або в рахунок поставки продукції (бартер).

При аналізі графіку погашення кредитної заборгованості необхідно враховувати, що строк погашення кредиту не повинен збігатися з терміном посівних та збиральних робіт.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Важливо проводити факторний аналіз діяльності позичальника, що належить до сільськогосподарської галузі:

1. Забезпеченість позичальника земельними ресурсами – відповідність реальній кількості земель, що оброблюються, структурі посівних площ. Визначається, чи знаходиться земельний фонд позичальника у його власності чи орендується. Якщо земельний фонд є орендованим, аналізуються строки. Строк договорів оренди землі не повинен бути меншим за строк кредитування.

2. Забезпеченість позичальника технічними ресурсами.

3. Технологічні норми витрат ПММ, добрив та використання сільськогосподарської техніки.

4. Доцільність витрат на 1 га площі порівняно з аналогічними підприємствами.

5. Наявність власної насінневої / комбікормової бази або постійних постачальників; постачальників мінеральних добрив.

6. Наявність у позичальника замкнених циклів виробництва та переробки продукції. Участь позичальника у групі сільськогосподарських підприємств, що займаються не тільки виробництвом, але й переробкою та торгівлею сільськогосподарською продукцією, є однією з ознак створення завершених циклів обігу коштів та товарів. Кредитування Банком позичальників-учасників такої системи дає змогу посилити контроль за рухом коштів (за умови, що всі учасники такої системи обслуговуються в Банку). Крім того, менш ризикованим є кредитування дочірніх сільськогосподарських підприємств потужних переробних та торговельних підприємств під поруку або заставу майна останніх.

7. Забезпеченість позичальника необхідними площами для зберігання виробленої продукції. Для перевірки умов зберігання позичальниками виробленої продукції доцільно проводити аналіз розшифровок основних засобів позичальника та договорів відповідального зберігання готової продукції, укладених підприємствами зі сторонніми організаціями.

8. Аналізується врожайність, досягнута позичальником та продуктивність тварин за допомогою порівняння з аналогічними господарствами в регіоні:

- дані регіональних управлінь сільського господарства про врожайність сільськогосподарських культур за останні три роки по району (області) з обов'язковим визначенням класу готової продукції;

- дані регіональних управлінь сільського господарства про продуктивність тварин за останні п'ять років по району (області);

- існуючих тенденцій та причин росту (падіння) врожайності / продуктивності стада;

- середньої за три останні роки врожайності по конкретному господарству;

- середню за п'ять останніх років продуктивність стада по конкретному господарству – аналіз продуктивності тварин (середньодобові надії молока на одну корову, середньодобовий рівень приросту ваги на одну тварину, середньодобова продуктивність птиці тощо).

9. Аналізується стан засіяних (озимих, ярових) культур, стада ВРХ, іншої худоби, птиці на основі довідок про структуру посівних площ сільськогосподарських культур (розміщення сільськогосподарських культур по полях), в яких зазначається: загальна площа посівів; найменування сільськогосподарських культур, які планується засіяти, чи які вже засіяні; місцезнаходження посівів; площа полів, на яких знаходяться посіви; очікувана врожайність і плановий збір врожаю;

10. Надається інформація про отримання (або якщо позичальник має намір отримувати) з державного бюджету компенсацію відсоткової ставки за кредитами, які вже отримані, або плануються до отримання та

зазначаються параметри, за якими позичальник підпадає під отримання компенсації.

Зокрема, у Меморандумі про загальні засади співробітництва комерційних банків обумовлені інноваційні механізми та напрями поліпшення кредитування підприємств агропромислового комплексу України:

- скорочення термінів розгляду заявок позичальників-юридичних осіб щодо отримання кредитів для проведення весняно-польових робіт;
- збільшення обсягів кредитних коштів, які спрямовуються у галузі агропромислового комплексу, виходячи з потреб аграрного бізнесу та можливостей банків;
- недопущення необґрунтованого підвищення відсоткових ставок за кредитами, наданими підприємствам агропромислового комплексу;
- можливість перегляду графіків погашення кредитів сільгосптоваровиробниками на більш сприятливий для них термін;
- пролонгації, за необхідності, кредитів, залучених підприємствами агропромислового комплексу за минулі роки;
- створення умов для об'єктивної оцінки банками вартості предмету застави підприємств агропромислового комплексу;
- відмови банків від укладання додаткових угод щодо стягнення додаткової плати за отримання (продовження) кредитів;
- забезпечення рівного доступу агропромислових підприємств усіх форм власності та господарювання до отримання з державного бюджету часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами банків;
- підвищення рівня цільового та ефективного використання державних коштів, спрямованих на відшкодування відсоткової ставки за користування кредитами;
- залучення підприємств агропромислового комплексу та банків до підготовки пропозицій центральним органам виконавчої влади щодо вдосконалення регулювання кредитних відносин в агропромисловому комплексі.

У процесі управління ризиком потрібно враховувати загальні евристичні правила прийняття рішень в умовах ризику, зважувати можливі негативні наслідки та паралельно розглядати інші альтернативи з меншим рівнем ризику. Це зумовлює потребу в інноваційних механізмах та різних методах управління підприємницьким ризиком, підвищенні якості методики аналізу та оцінки кредитних ризиків, яка повинна відповідати вимогам регулюючих органів країни й світу та забезпечувати адекватний рівень оптимізації співвідношення ризику і доходу. Таким чином, постає завдання вчасно ідентифікувати ризики, оцінити масштаби можливих збитків, знайти методи запобігання чи джерела покриття втрат, забезпечуючи достатні прибутки та збереження коштів вкладників для підтримки життєдіяльності банків і підприємств.

Список літератури

1. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посіб. / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський. Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко. – К. : Знання, КОО, 2000. – 251 с.

2. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності : підруч. / А. М. Герасимович. – К. : КНЕУ, 2005.– 599 с.
3. Готовчиков И. В. Комбинированные методы оценки кредитного риска // И. В. Готовчиков // Банковские технологии. – 2007. – № 2. – С. 54–60.
4. Грюнинг Х. Ван Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Грюнинг Х. Ван, Брайович Братанович С. – М. : Весь мир, 2004.– 304 с.
5. Жукова Н. К. Методи вимірювання кредитних ризиків у діяльності комерційних банків в Україні / Н. К. Жукова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 5. – С. 30–34.
6. Ковальов О. П. Кредитні ризики в системі банківських ризиків / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – С. 78–82.

Проанализированы основные механизмы нейтрализации финансовых рисков. Рассмотрены риски, присущие агропромышленному сектору и методы снижения уровня рисков, которые влияют на те или другие стороны деятельности предприятия. Автором представлены рекомендации относительно проведения факторного анализа деятельности заемщика, принадлежащие к сельскохозяйственной отрасли.

Управление рисками, минимизация потерь, нейтрализация финансовых рисков, страхование, диверсификация, лимитирование, концентрация, хеджирование, агропромышленный комплекс, государственное регулирование.

The subject has been analyzed of basic mechanisms of neutralization of financial markets. Risks are considered, what inherent to the agroindustrial sector and methods of decline of level of risks that influence on those or other parties of activity of enterprise. The author gives recommendations for conducting factor analysis of the borrower that relates to the agricultural industry.

Risk management, minimization of losses, the neutralization of financial risks, insurance, diversification, limitation, concentrations, hedging, agricultural sector, state regulation.

УДК 336.77.631.15

АЛЬТЕРНАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

**Н. В. Бондаренко, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва**

Кількість інструментів, спрямованих на залучення фінансів до аграрного сектору, надто обмежена. Це, по суті, банківське кредитуван-